

Athens social atlas

Χαρτογραφώντας την ενεργειακή φτώχεια στην Αθήνα της κρίσης 2016 | Δεκ
Φ Βαταβάλη | Ε Χατζηκωνσταντίνου

Εισαγωγή

Ένα από τα νέα φαινόμενα που έχουν αναδειχθεί με ιδιαίτερη ένταση τα τελευταία χρόνια στην Αθήνα είναι η δυσκολία πρόσβασης των νοικοκυριών στην ενέργεια. Από το ξέσπασμα της κρίσης χρέους στην Ελλάδα το 2010 ένας συνδυασμός παραγόντων (μειώσεις εισοδημάτων, αύξηση φόρων, άνοδος ανεργίας, αύξηση τιμών καυσίμων, συρρίκνωση προνοιακών παροχών, κ.τ.λ.) έχει οδηγήσει πολλά νοικοκυριά σε αδυναμία κάλυψης των ενεργειακών τους αναγκών για θέρμανση, δροσισμό, φωτισμό ή και μαγείρεμα, όπως δείχνει και μία σειρά από σχετικές έρευνες (Santamouris et al 2013; Πάνας 2012; WWF και Public Issue 2013; Dagoumas & Kitsios 2014) και κατ' επέκταση σε μεταβολή των ατομικών και συλλογικών πρακτικών σε σχέση με την οικιακή κατανάλωση ενέργειας.

Το φαινόμενο αυτό, δηλαδή ο αποκλεισμός ή η ανεπαρκής πρόσβαση των νοικοκυριών στην ενέργεια, το οποίο περιγράφεται ως *ενεργειακή φτώχεια* ή *ενεργειακή αποστέρηση*, έχει βρεθεί τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο της δημόσιας συζήτησης στην Ελλάδα και την Ευρώπη (Healy 2004; Walker & Day 2012; Atanasiu 2014; Santamouris et al 2007). Στις περισσότερες περιπτώσεις ωστόσο, τόσο στο επίπεδο των πολιτικών όσο και στο επίπεδο της ακαδημαϊκής συζήτησης, το φαινόμενο συνδέεται με τεχνικά και οικονομικά δεδομένα, όπως είναι οι τιμές των καυσίμων, τα εισοδήματα και η ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη γεωγραφικές του διαστάσεις όπως αυτές διαμορφώνονται μέσα από τις διαδικασίες παραγωγής του αστικού χώρου και ιδιαίτερα τις ατομικές και συλλογικές πρακτικές σε επίπεδο κατοικίας, γειτονιάς και πόλης (Chatzikonstantinou & Vatavali 2016). Ειδικά για την περίπτωση της Αθήνας, θεωρούμε ότι τα ζητήματα της οικιακής κατανάλωσης ενέργειας και ιδιαίτερα οι διαμάχες και οι προκλήσεις που συνδέονται με τη θέρμανση μπορούν να εμπλουτίσουν τη συζήτηση για τις επιπτώσεις της κρίσης στις χωροκοινωνικές σχέσεις και ανισότητες, τόσο

Προγράμματα για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας

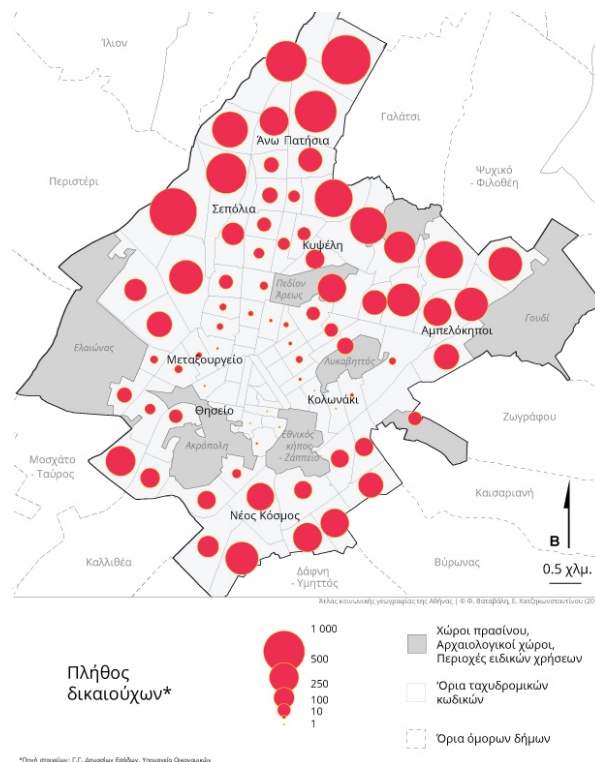
Λαμβάνοντας υπόψη την αύξηση της ενεργειακής αποστέρησης, από το 2012 μέχρι σήμερα έχουν εφαρμοστεί μία σειρά από πολιτικές και έκτακτα μέτρα για την κάλυψη των αναγκών πρόσβασης σε ενέργεια συγκεκριμένων κοινωνικών και εισοδηματικών ομάδων με χορήγηση επιδόματος πετρελαίου θέρμανσης, υιοθέτηση κοινωνικού τιμολογίου για οικιακούς καταναλωτές ηλεκτρικού ρεύματος, επανασυνδέσεις ηλεκτροδότησης, δωρεάν παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, ευνοϊκούς διακανονισμούς για χρέη σε παρόχους ενέργειας, χαμηλές τιμές ηλεκτρικής ενέργειας τις μέρες που οι καιρικές συνθήκες ευνοούν τη δημιουργία νέφους και εκπτώσεις σε συνεπείς καταναλωτές ηλεκτρικής ενέργειας. Οι χάρτες που προκύπτουν από την επεξεργασία των διαθέσιμων στοιχείων για τα παραπάνω προγράμματα μάς δίνουν τη δυνατότητα αφενός να αποτιμήσουμε γεωγραφικές διαστάσεις της ενεργειακής φτώχειας και γενικότερα της φτώχειας στην Αθήνα και αφετέρου να αξιολογήσουμε τις χωρικές πτυχές των πολιτικών και μέτρων για την ενεργειακή φτώχεια.

στο επίπεδο της πόλης, όσο και στο επίπεδο της πολυκατοικίας, ενός τύπου κτιρίου που έχει παίξει κομβικό ρόλο στις διαδικασίες αστικής ανάπτυξης της Αθήνας μεταπολεμικά.

Γεωγραφίες της ενεργειακής φτώχειας στο Δήμο Αθηναίων

Η γεωγραφική κατανομή της ενεργειακής φτώχειας στην Αθήνα δεν έχει μέχρι σήμερα διερευνηθεί με λεπτομέρεια, μεταξύ άλλων και λόγω της πρόσφατης ανάδειξης της σε σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα, της έλλειψης κατάλληλων ποσοτικών δεδομένων και των δυσκολιών πρόσβασης σε στοιχεία στο επίπεδο της γειτονιάς ή του οικοδομικού τετραγώνου. Στο άρθρο αυτό επιδιώκουμε τη διαμόρφωση μιας πρώτης μακροσκοπικής εικόνας των χωροκοινωνικών διαστάσεων της ενεργειακής φτώχειας, εστιάζοντας στο Δήμο Αθηναίων. Για το σκοπό αυτό συγκεντρώσαμε και επεξεργαστήκαμε πρωτογενή δεδομένα για τα χαρακτηριστικά και τη χρήση των κτιρίων, τα οικογενειακά εισοδήματα, την κατανάλωση ενέργειας, καθώς και τη συμμετοχή των νοικοκυριών σε προγράμματα επιδότησης ενέργειας, προκειμένου να δημιουργήσουμε μία σειρά από σχετικούς χάρτες. Η παράλληλη μελέτη των χαρτών αυτών δίνει τη δυνατότητα να εξάγουμε γενικά και επιμέρους συμπεράσματα για τις χωροκοινωνικές διαστάσεις της ενεργειακής αποστέρησης στην Αθήνα της κρίσης. Η διερεύνηση αυτή επεκτείνει τα ευρήματα έρευνας για τις αναδυόμενες γεωγραφίες της ενεργειακής φτώχειας στην Αθήνα που πραγματοποιήθηκε το 2015 μέσα από συνεντεύξεις με νοικοκυριά που μένουν σε πολυκατοικίες στο Δήμο Αθηναίων, χαρτογραφήσεις ποσοτικών στοιχείων και αξιολόγηση πολιτικών [1].

Τα στοιχεία που αξιοποιήθηκαν για την παραγωγή των χαρτών αντλήθηκαν από φορείς του δημοσίου. Η επεξεργασία των χαρτών που στηρίζονται σε στοιχεία της

Χάρτης 5: Πλήθος δικαιούχων επιδόματος πετρελαίου θέρμανσης, 2014

Σε μία κατεύθυνση υποστήριξης των νοικοκυριών για την κάλυψη των αναγκών τους σε θέρμανση, από το χειμώνα του 2012-2013 έως και το χειμώνα του 2015-2016 το Υπουργείο Οικονομικών εφάρμοσε διαδοχικά προγράμματα επιδότησης πετρελαίου θέρμανσης, με δικαιούχους νοικοκυριά χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων [8]. Σύμφωνα με ανακοίνωση του Υπουργείου το χειμώνα του 2013-2014 το σύνολο των δικαιούχων του επιδόματος ήταν 184.973 και το χειμώνα του 2014-2015 ήταν 351.043 (Υπουργείο Οικονομικών 2014), ενώ από τα στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων προκύπτει πως ειδικότερα στο Δήμο Αθηναίων οι δικαιούχοι του προγράμματος ήταν 12.057 το 2013, 21.935 το 2014 και 23.012 το 2015.

Από τη χαρτογραφική επεξεργασία των στοιχείων της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων προκύπτει ακόμα πως την περίοδο 2012-2015 οι συγκεντρώσεις των δικαιούχων του επιδόματος πετρελαίου θέρμανσης είναι μεγαλύτερες στις περιφερειακές περιοχές του Δήμου Αθηναίων. Ειδικότερα για παράδειγμα το

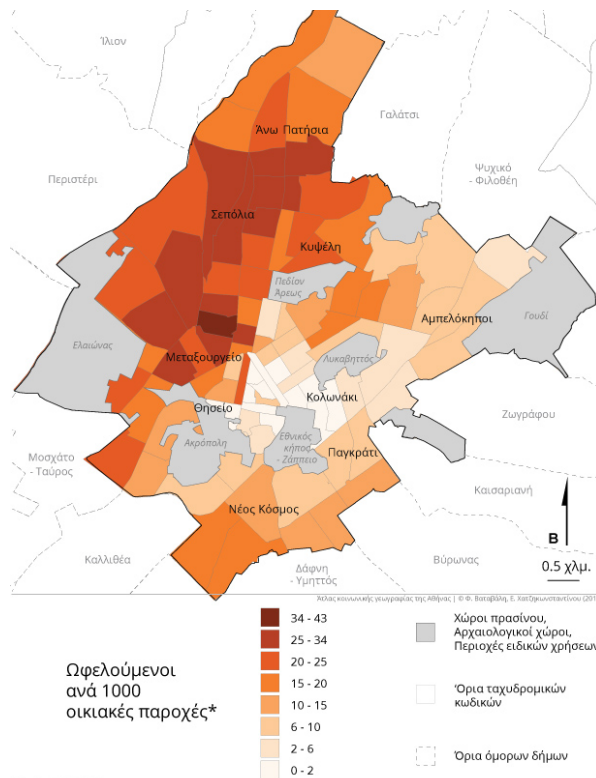
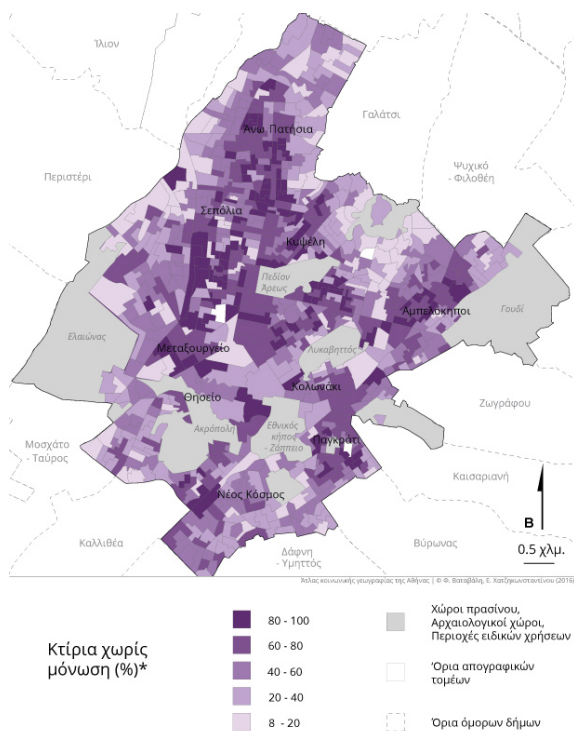
απογραφής του 2011 της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) έγινε ανά απογραφικό τομέα, ενώ οι χάρτες που βασίζονται σε στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων (ΓΓΠΣ) καθώς και της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων του Υπουργείου Οικονομικών, του Διαχειριστή του Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΔΕΔΔΗΕ Α.Ε.) και της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Κοινωνικής Ασφάλισης (ΗΔΙΚΑ Α.Ε.) οργανώθηκαν ανά τομέα ταχυδρομικού κώδικα. Να σημειώσουμε τέλος πως τα όρια των επεξεργασιών μας καθορίστηκαν από τις δυσκολίες και τους περιορισμούς στην πρόσβαση σε ποσοτικά στοιχεία (προστασία προσωπικών δεδομένων, μη ανταπόκριση φορέων, εμπορικοί περιορισμοί κλπ).

Χαρακτηριστικά κτιριακού αποθέματος και δίκτυα υποδομών

Η πλειοψηφία των κτιρίων του Δήμου Αθηναίων είναι πολυκατοικίες που έχουν κατασκευαστεί τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες με το σύστημα της αντιπαροχής. Η παλαιότητα και τα κατασκευαστικά χαρακτηριστικά του κτιριακού αποθέματος [2], σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ελάχιστα κτίρια έχουν δεχθεί συστηματικές παρεμβάσεις συντήρησης ή αναβάθμισης στο διάστημα από την κατασκευή τους μέχρι σήμερα, συγκροτούν ένα σώμα κτιρίων με σοβαρά λειτουργικά προβλήματα, ιδιαίτερα ως προς την ενεργειακή απόδοση. Σε ότι αφορά ειδικότερα στη θέρμανση, η πλειοψηφία των πολυκατοικιών διαθέτει κεντρικά συστήματα που δεν επιτρέπουν διαφορετικές επιλογές σε σχέση με τη χρήση της κεντρικής θέρμανσης στο επίπεδο των διαμερισμάτων. Τέλος, σε ότι έχει να κάνει με τις χρησιμοποιούμενες πηγές ενέργειας, αυτές συνδέονται μεταξύ άλλων με τα δίκτυα υποδομών που υπάρχουν στις

2014 μεγάλες συγκεντρώσεις δικαιούχων του επιδόματος εμφανίζονται στα Σεπόλια, τη Ριζούπολη, τα Άνω Πατήσια, την Άνω Κυψέλη, το Πολύγωνο, το Γηροκομείο και το Νέο Κόσμο. Η εικόνα αυτή συνδέεται με τη μεγάλη συγκέντρωση κτιρίων στα οποία η κεντρική θέρμανση λειτουργεί με πετρέλαιο, καθώς το δίκτυο φυσικού αερίου δεν καλύπτει αυτές τις περιοχές στο σύνολό τους, και τη μεγάλη συγκέντρωση κτιρίων κατοικίας και νοικοκυριών που πιθανά δικαιούνται το επίδομα πετρελαίου θέρμανσης. Αντανακλά ακόμα τα εισοδηματικά και περιουσιακά κριτήρια των διαδοχικών προγραμμάτων επιδότησης πετρελαίου θέρμανσης, τα οποία είναι γενικά διευρυμένα και περιλαμβάνουν πέρα από τους φτωχούς ευρύτερα μεσαία στρώματα. Είναι επίσης ενδεικτικό ότι οι περιοχές εκατέρωθεν της οδού Πατησίων, παρότι συγκεντρώνουν υψηλά ποσοστά φτώχειας, δεν παρουσιάζουν μεγάλη συμμετοχή στο πρόγραμμα, αφενός διότι καλύπτονται από το δίκτυο του φυσικού αερίου και έτσι πολλά κτίρια δεν χρησιμοποιούν πετρέλαιο για θέρμανση, αφετέρου διότι εκεί κατοικούν μεγάλα ποσοστά μεταναστών, που είτε αποκλείονται στην πράξη από το πρόγραμμα λόγω έλλειψης απαραίτητων εγγράφων, είτε δεν έχουν πρόσβαση σε πληροφόρηση. Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να πούμε πως ο Χάρτης των δικαιούχων του επιδόματος θέρμανσης δεν αποτυπώνει απαραίτητα τη κατανομή της ενεργειακής φτώχειας στο χώρο, γιατί η εικόνα που δίνει προκύπτει ως συνδυασμός παραγόντων που δεν συνδέονται άμεσα με την αδυναμία πρόσβασης στην ενέργεια.

συνοικίες της Αθήνας και κυρίως με την ύπαρξη ή μη δικτύου φυσικού αερίου.

*Πηγή στοιχείων: ΕΛΣΤΑΤ - Ανοσογράφηση 2011

*Πηγή στοιχείων: ΗΔΙΚΑ Α.Ε.

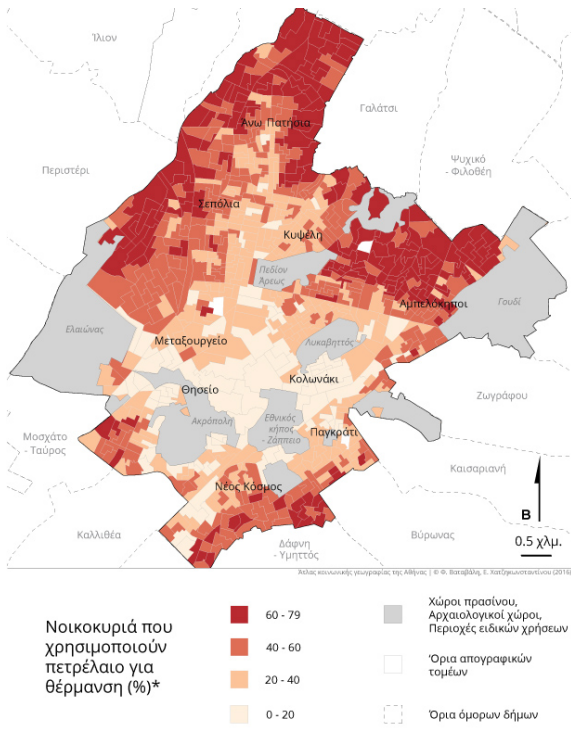
Χάρτης 1: Συγκέντρωση κανονικών κατοικιών χωρίς καθόλου μόνωση, 2011

Όπως φαίνεται από τη χαρτογράφηση των στοιχείων της απογραφής της ΕΛΣΤΑΤ του 2011, στο σύνολο του Δήμου Αθηναίων τα ποσοστά των κτιρίων που δεν έχουν καθόλου μόνωση είναι ιδιαίτερα υψηλά. Στο κέντρο της Αθήνας και σε περιοχές όπως ο Άγιος Παύλος, η πλατεία Αττικής, η Κυψέλη και τα Πατήσια, υπάρχουν ενότητες όπου το ποσοστό των κτιρίων χωρίς μόνωση ξεπερνά το 80%. Στις περιφερειακές περιοχές του Δήμου Αθηναίων (Σεπόλια, Άνω Πατήσια, Άνω Κυψέλη, Πολύγωνο) και σε επιμέρους περιοχές του κέντρου (πχ η περιοχή γύρω από το Λυκαβηττό) οι κατοικίες χωρίς μόνωση είναι λιγότερες, κάτι που συνδέεται με την ύπαρξη μεγαλύτερου ποσοστού κατασκευών που χτίστηκαν μετά το 1979, οπότε η μόνωση των κτιρίων έγινε υποχρεωτική [3].

Χάρτης 6: Συγκέντρωση ωφελούμενων δωρεάν επανασύνδεσης και παροχής ηλεκτρικού ρεύματος του Προγράμματος Αντιμετώπισης της Ανθρωπιστικής Κρίσης, 2015

Το 2015 το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ανακοίνωσε πρόγραμμα για τα νοικοκυριά που διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας με το οποίο, παράλληλα με επιδόματα σίτισης και ενοικίου, παρέχεται δωρεάν ηλεκτρικό ρεύμα έως 300kwh μηνιαίως και δωρεάν επανασύνδεση και ρύθμιση των ληξιπρόθεσμων οφειλών των καταναλωτών η παροχή των οποίων είχε διακοπεί [9]. Το 2015 εντάχθηκαν στο συγκεκριμένο πρόγραμμα 89.288 οικογένειες με 212.216 άτομα (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης 2015), ενώ η εφαρμογή του επεκτάθηκε και για το έτος 2016. Ειδικότερα, με βάση στοιχεία της ΗΔΙΚΑ Α.Ε., στο Δήμο Αθηναίων οι ωφελούμενοι της δωρεάν επανασύνδεσης και παροχής ηλεκτρικού ρεύματος έφτασαν το 2015 τους 7.849.

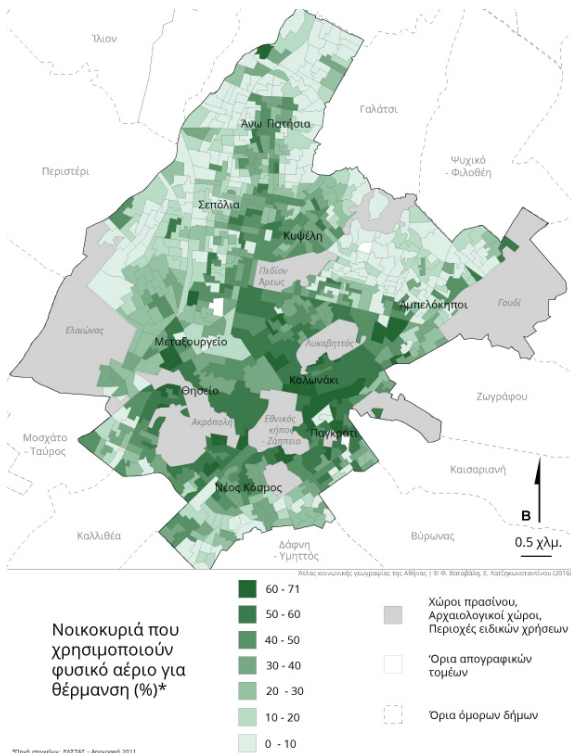
Από την επεξεργασία των στοιχείων της ΗΔΙΚΑ Α.Ε., προκύπτει μεγάλη συγκέντρωση

*Τυπία στοιχεία: ΕΣΥΣΤΑΤ - Άνοιξη 2011

Χάρτης 2: Συγκέντρωση νοικοκυριών με κύρια χρησιμοποιούμενη πηγή ενέργειας για θέρμανση το πετρέλαιο, 2011

ωφελούμενων των παροχών ηλεκτροδότησης στα Σεπόλια, στην Κυψέλη, στα Πατήσια στον Κολωνό και την Ακαδημία Πλάτωνος, τον Άγιο Παύλο και το Μεταξουργείο, ενώ πολύ περιορισμένη είναι η συμμετοχή κεντρικών περιοχών, όπως το Θησείο, η Πλάκα και το Κολωνάκι. Η χωρική κατανομή των ωφελούμενων του προγράμματος αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τις συγκεντρώσεις φτώχειας στην Αθήνα, καθώς αφενός η ηλεκτροδότηση αφορά το σύνολο των νοικοκυριών, σε αντίθεση με άλλες πηγές ενέργειας που εξαρτώνται από την παρουσία συγκεκριμένων τεχνικών υποδομών, και αφετέρου τα εισοδηματικά κριτήρια του προγράμματος είναι πολύ χαμηλά περιλαμβάνοντας άτομα που διαβιούν σε συνθήκες μεγάλης φτώχειας και αποκλείοντας τα μεσαία εισοδηματικά στρώματα. Ωστόσο, ακριβώς επειδή το μοναδικό κριτήριο συμμετοχής στον συγκεκριμένο άξονα του προγράμματος είναι εισοδηματικό, η γεωγραφική κατανομή των ωφελούμενων δεν παρέχει κάποια ιδιαίτερη ένδειξη για τα προβλήματα πρόσβασης στην ενέργεια.

*Τυπία στοιχεία: ΕΣΥΣΤΑΤ - Άνοιξη 2011

Χάρτης 3: Συγκέντρωση νοικοκυριών με κύρια χρησιμοποιούμενη πηγή

Συμπεράσματα

Από τη χαρτογράφηση των διαθέσιμων στοιχείων προκύπτει ότι δεν παρατηρούνται καθαροί διαχωρισμοί μεταξύ των συνοικιών του Δήμου Αθηναίων, καθώς υπάρχει διάχυση της εγκατάλειψης και των χαμηλών ενεργειακών προδιαγραφών των κτιρίων, της φτώχειας και της μείωσης της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας. Η παραπάνω διαπίστωση θα λέγαμε ότι διασταυρώνεται με την ευρύτερη συζήτηση για την κοινωνική ανάμιξη στην Αθήνα στη διάρκεια των μεταπολεμικών χρόνων (Μαντουβάλου 1996; Μαντουβάλου & Μαυρίδου 1993; Μαλούτας et al 2006). Ωστόσο εντοπίζονται μικρότερες ή μεγαλύτερες χωρικές ενότητες όπου τα προβλήματα είναι ιδιαίτερα οξυμένα. Ξεχωρίζουμε τη ζώνη που περιλαμβάνει μέρος του ιστορικού κέντρου της Αθήνας και των περιοχών βόρεια από αυτό (Πατήσια, Σεπόλια, Κυψέλη, κτλ). Σε αυτή συγκεντρώνονται χαμηλά εισοδηματικά στρώματα (για την χωρική κατανομή των

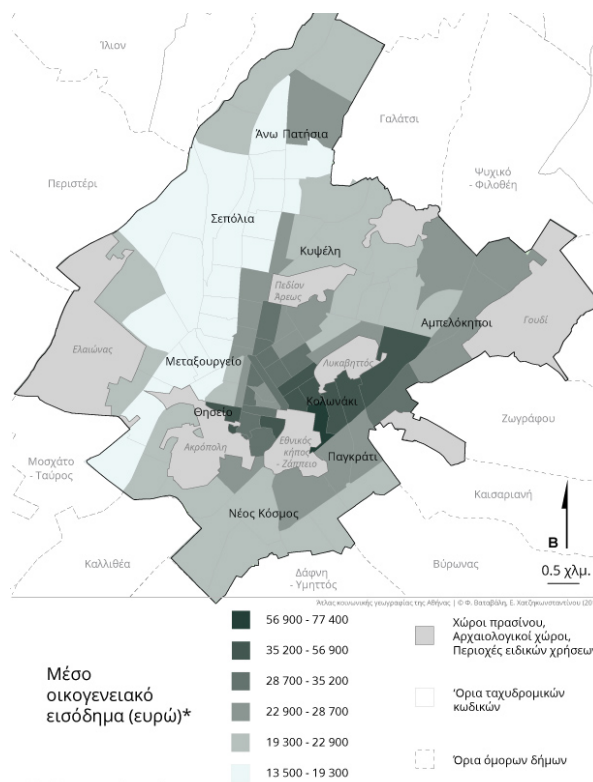
ενέργειας για θέρμανση το φυσικό αέριο, 2011

Η χρήση του πετρελαίου ως κύρια μορφή ενέργειας για θέρμανση είναι ιδιαίτερα μεγάλη σε περιφερειακές συνοικίες του Δήμου Αθηναίων (Αμπελόκηποι, Γκύζη, Άνω Κυψέλη, Άνω Πατήσια, Ριζούπολη, Προμπονάς, Σεπόλια, Ακαδημία Πλάτωνα, Πετράλωνα, Γούβα, Νέος Κόσμος) και αρκετά περιορισμένη σε κεντρικές συνοικίες (Εμπορικό Τρίγωνο, Άγιος Παντελεήμονας, Κάτω Πατήσια, Εξάρχεια, Μουσείο, Νεάπολη, Κολωνάκι, Ιλίσια, Παγκράτι, Πλάκα, Κουκάκι, Θησείο, Μεταξουργείο, Κεραμεικός, Γκάζι), ενώ αντίθετη είναι η εικόνα με τη χρήση του φυσικού αερίου ως κύρια πηγή θέρμανσης. Το γεγονός αυτό συνδέεται με τον τρόπο ανάπτυξης του δικτύου παροχής φυσικού αερίου που εδώ και πολλές δεκαετίες καλύπτει κυρίως τις κεντρικές συνοικίες της Αθήνας. Επίσης, παρότι από το 2000 «απαγορεύεται η χρήση πετρελαίου για τη θέρμανση νερού και των χώρων των κατοικιών» στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας [4], από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (2011) προκύπτει ότι η χρήση πετρελαίου για τη θέρμανση των κατοικιών, αν και χαμηλότερη από άλλες περιοχές του Δήμου Αθηναίων, συνεχίζει να είναι σε σημαντικά επίπεδα.

Οικιακή κατανάλωση ενέργειας

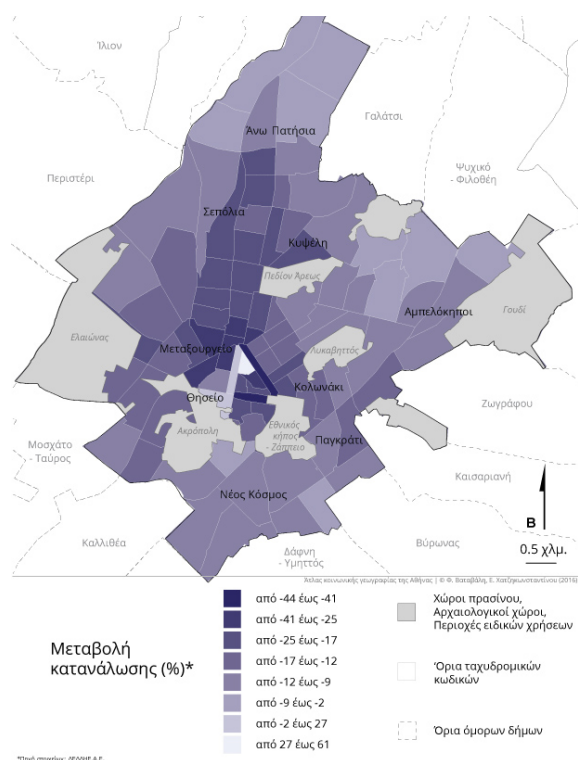
Παρότι η πρόσβαση σε ποσοτικά στοιχεία για την οικιακή κατανάλωση ενέργειας στις ελληνικές πόλεις είναι δύσκολη ή σε κάποιες περιπτώσεις αδύνατη, υφιστάμενες έρευνες δίνουν μία γενική εικόνα των τάσεων από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, επισημαίνοντας τη μεγάλη μείωση της κατανάλωσης σε όλες τις μορφές ενέργειας [5], αλλά και τις μεγάλες αλλαγές στις χρησιμοποιούμενες μορφές ενέργειας για κάλυψη των αναγκών των νοικοκυριών [6].

διαφορετικών εισοδηματικών στρωμάτων βλ. ενδεικτικά Χάρτη 7) και απαξιωμένο κτιριακό δυναμικό, σημειώνεται μεγάλη μείωση στην κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, ενώ η δυνατότητα πρόσβασης σε φθηνότερη ενέργεια μέσω του δικτύου φυσικού αερίου δεν μοιάζει να είναι καθοριστική. Η παραπάνω εικόνα συμφωνεί με τα ευρήματα ελληνικών και διεθνών ερευνών που αναδεικνύουν τη στενή σχέση των χαμηλών εισοδημάτων με την ενεργειακή φτώχεια. Αλλά και πάλι η εικόνα είναι πιο σύνθετη. Στις περιοχές με τα περισσότερα προβλήματα εντοπίζονται θύλακες που από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει μία σχετικά πιο καλή εικόνα, ενώ ταυτόχρονα σε προνομιακές περιοχές υπάρχουν εστίες φτώχειας, επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσης και ενεργειακής αποστέρησης, κάτι που επιβεβαιώνεται και από την ποιοτική έρευνα (Chatzikonstantinou & Vatavali 2016).

Χάρτης 7: Μέσο ετήσιο οικογενειακό εισόδημα οικονομικού έτους 2011 ανά ταχυδρομικό κώδικα διεύθυνσης επικοινωνίας υπόχρεου

Στο επίπεδο του Δήμου Αθηναίων δεν έχει καταγραφεί το μέγεθος του προβλήματος και μία γενική εικόνα διαμορφώνεται από τη σύνθεση επιμέρους πληροφοριών. Σύμφωνα με τον Γενικό Διευθυντή της ΕΠΑ Αττικής ΑΕ, περίπου 33% των πολυκατοικιών στην Αθήνα δεν χρησιμοποίησαν την κεντρική θέρμανση το χειμώνα του 2012-2013 και περίπου 44% το χειμώνα του 2013-2014 [7]. Η εικόνα αυτή συμπληρώνεται με τα στοιχεία του ΔΕΔΔΗΕ σύμφωνα με τα οποία η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας την περίοδο 2008-2015 στο Δήμο Αθηναίων έχει μειωθεί κατά μέσο όρο 12% ανά οικιακή παροχή. Ως προς την κατανάλωση πετρελαίου θέρμανσης στην Αττική, με βάση στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ προκύπτει μείωση από 920.664 τόνους το 2008 σε 271.792 τόνους το 2013, διαφορά που αντιστοιχεί σε μείωση της τάξης του 70,5%. Πέρα από τη γενικότερη συρρίκνωση των εισοδημάτων και την άνοδο των διεθνών τιμών ενέργειας, η παραπάνω μείωση συνδέεται άμεσα με τις εφαρμοζόμενες πολιτικές και κυρίως με την αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στο πετρέλαιο θέρμανσης το 2012 κατά 450% που προωθήθηκε με στόχο τον περιορισμό της διακίνησης καυσίμων στη μαύρη αγορά και την αύξηση των κρατικών εσόδων.

Ταυτόχρονα, η συμμετοχή στα προγράμματα για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας είναι αρκετά περιορισμένη και παρουσιάζει μεγάλη γεωγραφική διασπορά, χωρίς ιδιαίτερη συγκέντρωση στις περιοχές με τα μεγαλύτερα προβλήματα. Εξαιρέση αποτελεί το πρόγραμμα δωρεάν παροχής ρεύματος και επανασυνδέσεων του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, οι ωφελοόμενοι του οποίου συγκεντρώνονται σε περιοχές χαμηλών εισοδημάτων. Και σε αυτή την περίπτωση ωστόσο, η αδυναμία πρόσβασης των νοικοκυριών στην ενέργεια αντιμετωπίζεται μέσω εισοδηματικών ενισχύσεων, και μάλιστα κοινών για όλους για όλους τους δικαιούχους, χωρίς να διαβαθμίζεται με βάση τους πόρους των νοικοκυριών και χωρίς να συνδέεται με τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του φαινομένου, καθώς και με μια ευρύτερη στρατηγική αντιμετώπισης της ενεργειακής αποστέρησης.

Γενικά μπορούμε να πούμε πως η συζήτηση για τα θέματα της οικιακής κατανάλωσης ενέργειας και τα στοιχεία που προκύπτουν από τη χαρτογράφηση πτυχών του φαινομένου αρθρώνεται με τη γενικότερη διαπίστωση για τη δημιουργία πολλαπλών ταχυτήτων και πλώσεων στις γειτονιές της Αθήνας στη συγκυρία της κρίσης (π.χ. Encounter Athens 2011; Μαλούτας et al 2013). Το ερώτημα που προκύπτει και σε σχέση με την κατανομή της ενεργειακής φτώχειας στο χώρο είναι σε ποιο βαθμό η διεύρυνση της απόστασης μεταξύ των συνθηκών διαβίωσης σε επιμέρους χωρικές ενότητες της πόλης και γενικότερα η διεύρυνση των χωρο-κοινωνικών ανισοτήτων μεταβάλλει την καθημερινότητα των κατοίκων της Αθήνας, καθώς και τις ευρύτερες διαδικασίες παραγωγής του χώρου και κοινωνικής ενσωμάτωσης στην πόλη.

[1] Η έρευνα με τίτλο «Γεωγραφίες της ενεργειακής φτώχειας στην Αθήνα της κρίσης» χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα «Επιστημονικές Μελέτες 2015» του Κοινωνιολογικού Ιδρύματος Ιωάννη Σ. Λάτση.

[2] Το 80% των κανονικών κατοικιών στο Δήμο Αθηναίων έχει κατασκευαστεί πριν το 1980

Χάρτης 4: Μεταβολή κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας οικιακών παροχών ΔΕΗ, 2008-2015

Σε όλη την έκταση του Δήμου Αθηναίων υπάρχει μείωση στην κατανάλωση της ηλεκτρικής ενέργειας μεταξύ του 2008 και του 2015, με εξαίρεση κάποιους μικρούς θύλακες στο κέντρο της πόλης όπου σημειώνεται ελαφρά αύξηση. Το εύρος της μείωσης παρουσιάζει μεγάλες διαφοροποιήσεις. Ειδικότερα, σε κάποιες περιοχές του κέντρου (Ομόνοια, πλατεία Βάθης, Μεταξουργείο, Ψυρρή, Γεράνι) οι μειώσεις είναι ιδιαίτερα υψηλές, καθώς κυμαίνονται μεταξύ 25% και 40% ανά οικιακή παροχή. Σημαντικές μειώσεις στην κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας σημειώνονται στις περιοχές ανάμεσα στον άξονα της Πατησίων και την γραμμή του ΗΣΑΠ, στα Σεπόλια, την Κυψέλη, αλλά και στην περιοχή του Αρχαιολογικού Μουσείου, την Πλάκα και το Κολωνάκι. Η χαμηλότερη μείωση παρατηρείται στις βόρειες παρυφές του Δήμου Αθηναίων (Άνω Πατήσια, Ριζούπολη, Προμπονά), αλλά και στο Πολύγωνο, το Γηροκομείο και τους Αμπελόκηπους.

(ΕΛΣΤΑΤ 2011). Βλ. και: [Μαλούτας & Σπυρέλλης 2015](#).

[3] Π.Δ. «Περί εγκρίσεως κανονισμού δια την θερμομόνωση των κτιρίων» (ΦΕΚ 362Δ' /1979).

[4] ΚΥΑ 4241/796/2000 «Επιβολή περιορισμών στο είδος των χρησιμοποιούμενων καυσίμων στην περιοχή του ιστορικού Κέντρου της Αθήνας» (ΦΕΚ 239Β' /2000). Σύμφωνα με τα από 21.9.1979 (ΦΕΚ 567Δ') και 26.5.1989 (ΦΕΚ 411Δ') ΠΔ, το ιστορικό κέντρο της Αθήνας περιλαμβάνει τις περιοχές Θησείο, Πλάκα, Εμπορικό Τρίγωνο, Κεραμικός, Μεταξουργείο, Πολυτεχνείο και Εξάρχεια, καθώς και τις περιοχές γύρω από τους λόφους της Ακρόπολης και του Φιλοπάππου και γύρω από τον Εθνικό Κήπο.

[5] Σύμφωνα με έρευνα του WWF Ελλάς και της Public Issue (2013), το 81% των νοικοκυριών έχει μειώσει τις δαπάνες που σχετίζονται με θέρμανση και ψύξη στην κατοικία τους και το 74% έχει μειώσει την κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος. Αντίστοιχη εικόνα εξάγεται και από τα στοιχεία έρευνας που πραγματοποιήθηκε στη Βόρεια Ελλάδα από το Τμήμα Στατιστικής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών με βάση την οποία το 62,4% των νοικοκυριών ξοδεύει περισσότερο από το 10% του συνολικού τους εισοδήματος για θέρμανση, το 78,6% χρησιμοποιεί λιγότερο θέρμανση απ' ότι χρειάζεται για οικονομικούς λόγους και το 64% δηλώνει αδύναμο να πληρώσει τους λογαριασμούς για τη θέρμανση (Πανάς 2012). Επίσης, έρευνα που εκπονήθηκε από τον Santamouris et al (2013) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι από το χειμώνα του 2010-2011 έως το χειμώνα του 2011-2012 η κατανάλωση ενέργειας από τα νοικοκυριά μειώθηκε κατά 15%, παρά το γεγονός ότι ο δεύτερος χειμώνας ήταν πιο κρύος και το ποσοστό των ενεργειακά φτωχών αυξήθηκε από 11,1% σε 11,7%. Τέλος, σύμφωνα με τις δειγματοληπτικές Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών της ΕΛΣΤΑΤ η χρήση κεντρικής θέρμανσης μειώθηκε από 76% του συνόλου των νοικοκυριών το 2008 (ΕΛΣΤΑΤ 2012) σε 35,5% το 2014 (ΕΛΣΤΑΤ 2015), που αντιστοιχεί σε μεταβολή κατά 46,7%. Πιο συγκεκριμένα ο αριθμός των νοικοκυριών που χρησιμοποιούν κεντρική θέρμανση στις κατοικίες τους μειώθηκε τους χειμώνες του

2008-2009, 2009-2010, 2010-2011, 2011-2012, 2012-2013 και 2013-2014 κατά 2,5%, 0,4%, 1%, 22,6%, 32,1% και 2,6% αντίστοιχα (ΕΛΣΤΑΤ 2010, 2012α, 2012β, 2014, 2015).

[6] Για την κάλυψη των αναγκών τους σε θέρμανση το 2010 65,9% των νοικοκυριών χρησιμοποίησε κυρίως καλοριφέρ πετρελαίου, 7,2% καλοριφέρ φυσικού αερίου, 11,8 σόμπες, 4,7% ηλεκτρικές συσκευές, 4,8% air-condition και 4,9% άλλα μέσα. Το 2013 το ποσοστό των νοικοκυριών που θερμαινόταν κυρίως με καλοριφέρ πετρελαίου έπεσε στο 38,1%, ενώ 8,9% των νοικοκυριών θερμαινότουσαν με καλοριφέρ φυσικού αερίου, 16,1% με σόμπες, 11,5% με ηλεκτρικές συσκευές, 12,6% με air-condition και 11,4% με άλλα μέσα. Αξίζει να σημειωθεί ότι 0,5% των νοικοκυριών το 2010 και 1,5% των νοικοκυριών το 2013 δεν είχαν καθόλου θέρμανση (ΕΛΣΤΑΤ 2015).

[7] Καθημερινή (2014), Χωρίς κεντρική θέρμανση 4 στις 10 πολυκατοικίες στην Αθήνα, 12/2/2014.

[8] ΥΑ Δ33 5042999 ΕΞ 2012 «Χορήγηση επιδόματος πετρελαίου θέρμανσης και καθορισμός του ύψους, των δικαιούχων, των προϋποθέσεων και της διαδικασίας χορήγησης αυτού» (ΦΕΚ 3049Β ') και ΥΑ Δ33 5037619 ΕΞ 2013 «Χορήγηση επιδόματος πετρελαίου θέρμανσης και καθορισμός του ύψους, των δικαιούχων, των προϋποθέσεων και της διαδικασίας χορήγησης αυτού» (ΦΕΚ 2656Β '). ΠΟΛ. 1230/20.10.2014, τροποποίηση της απόφασης Δ33 5037619 ΕΞ 2013 «Χορήγηση επιδόματος πετρελαίου θέρμανσης και καθορισμός του ύψους, των δικαιούχων, των προϋποθέσεων και της διαδικασίας χορήγησης αυτού» (ΦΕΚ 2820Β '). ΠΟΛ.1262/10.12.2015 ΥΑ 2015 «Χορήγηση επιδόματος πετρελαίου θέρμανσης και καθορισμός του ύψους, των δικαιούχων, των προϋποθέσεων και της διαδικασίας χορήγησης αυτού ΠΟΛ 1262/2015» (ΦΕΚ 2677Β '). Το 2012 οι δικαιούχοι είχαν ετήσιο οικογενειακό εισόδημα χαμηλότερο από 35.000 ευρώ και ακίνητη περιουσία αντικειμενικής αξίας χαμηλότερη από 200.000 ευρώ, το 2013 και 2014 είχαν ετήσιο οικογενειακό εισόδημα χαμηλότερο από 40.000 ευρώ και ακίνητη περιουσία αντικειμενικής

αξίας χαμηλότερης από 300.000 ευρώ. Τέλος, το 2015 δικαιούχοι του επιδόματος θέρμανσης είχαν ετήσιο οικογενειακό εισόδημα μέχρι 20.000 ευρώ και ακίνητη περιουσία μέχρι 200.000 ευρώ.

[9] Το πρόγραμμα έγινε με βάση το Ν.4320/2015 «Ρυθμίσεις για τη λήψη άμεσων μέτρων για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης, την οργάνωση της Κυβέρνησης και των Κυβερνητικών οργάνων και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ 29Α΄/2015) και την υπ' αριθμ. ΟΙΚ.494 (ΦΕΚ 577Β΄/2015) ΚΥΑ που εξειδίκευσε τους όρους, τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες υλοποίησης των παροχών των άρθρων 1-3 του Ν.4320/2015. Βλ. www.anthropocrisis.gr (τελευταία πρόσβαση: 8/7/2016).

Βιβλιογραφία

- **Encounter Athens** (2011) Ποια «κρίση» στο κέντρο της Αθήνας. Κριτικός λόγος και διεκδικήσεις για μια δίκαιη πόλη. Available from: <https://encounterathens.wordpress.com/page/11/> (accessed 21 July 2016).
- **WWF Hellas – Public Issue** (2013) Έρευνα για το πρόγραμμα «Καλύτερη ζωή», Διαγραμματική παρουσίαση της έρευνας. Αθήνα. Available from: <http://www.wwf.gr/images/pdfs/publicIssue-graphs-better-life.pdf>.
- **ΕΛΣΤΑΤ** (2015) Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2014. *ΕΛΣΤΑΤ*. Available from: http://www.statistics.gr/el/home?pp_id=3&pp_lifecycle=0&pp_state=maximized&pp_mode=view&3_struts_action=/search/search&3_re
- **ΕΛΣΤΑΤ** (2012) Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2009. *ΕΛΣΤΑΤ*. Available from: http://www.statistics.gr/el/home?pp_id=3&pp_lifecycle=0&pp_state=maximized&pp_mode=view&3_struts_action=/search/search&3_re
- **ΕΛΣΤΑΤ** (2014) Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2013. *ΕΛΣΤΑΤ*. Available from: http://www.statistics.gr/el/home?pp_id=3&pp_lifecycle=0&pp_state=maximized&pp_mode=view&3_struts_action=/search/search&3_re
- **ΕΛΣΤΑΤ** (2010) Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2008. *ΕΛΣΤΑΤ*. Available from: http://www.statistics.gr/el/home?pp_id=3&pp_lifecycle=0&pp_state=maximized&pp_mode=view&3_struts_action=/search/search&3_re
- **ΕΛΣΤΑΤ** (2015) Συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα. *ΕΛΣΤΑΤ*. Available from: <http://www.statistics.gr/living-conditions-in-greece>.
- **ΕΛΣΤΑΤ** (2012) Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2010. *ΕΛΣΤΑΤ*. Available from: [http://www.statistics.gr/el/home?](http://www.statistics.gr/el/home?pp_id=3&pp_lifecycle=0&pp_state=maximized&pp_mode=view&3_struts_action=/search/search&3_re)

[p_p_id=3&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_3_struts_action=/search/search&_3_re](#)

- **Μαλούτας Θ, Εμμανουήλ Δ και Παντελίδου Μαλούτα Μ** (2006) *Αθήνα. Κοινωνικές δομές, πρακτικές και αντιλήψεις: Νέες παράμετροι και τάσεις μεταβολής 1980-2000*. Αθήνα. Available from: http://www.ekke.gr/open_books/athens_2006.pdf.
- **Μαλούτας Θ και Σπυρέλλης ΣΝ** (2016) Η πολυκατοικία της αντιπαροχής και ο κάθετος κοινωνικός διαχωρισμός. *Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας*. Available from: <http://www.athenssocialatlas.gr/άρθρο/κάθετος-διαχωρισμός/> (ημερομηνία πρόσβασης 4 Σεπτεμβρίου 2016).
- **Μαντουβάλου Μ** (1996) Αστική γαιοπρόσδοος, τιμές γης και διαδικασίες ανάπτυξης του αστικού χώρου II: προβληματική για την ανάλυση του χώρου στην Ελλάδα. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 89-90: 53-80. Available from: <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/7276/6996>.
- **Μαντουβάλου Μ και Μαυρίδου Μ** (1993) Αυθαίρετη δόμηση: μονόδρομος σε αδιέξοδο. *Δελτίο Συλλόγου Αρχιτεκτόνων*, Αθήνα 7: 58-71.
- **Πανάς Ε** (2012) *Έρευνα για την ενεργειακή φτώχεια στην Ελλάδα*. Αθήνα. Available from: http://library.tee.gr/digital/m2600/m2600_panas.pdf.
- **Συλλογικό Έργο** (2013) *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*. Μαλούτας Θ, Κανδύλης Γ, Πέτρου Μ, κ.ά. (επιμ.), Αθήνα: ΕΚΚΕ, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- **Atanasiu B, Kontonasiou E and Mariottini F** (2014) *Alleviating fuel poverty in the EU: investing in home renovation, a sustainable and inclusive solution*. BPIE (Buildings Performance Institute Europe), Brussels. Available from: <http://bpie.eu/wp-content/uploads/2015/10/Alleviating-fuel-poverty.pdf>.
- **Chatzikonstantinou E and Vatavali F** (2016) Energy Deprivation and the Spatial Transformation of Athens in the Context of the Crisis: Challenges and Conflicts in Apartment Buildings. In: Großmann K, Schaffrin A, and Smigiel C (eds), *Energie und soziale Ungleichheit*, Berlin: Springer, pp. 185-207.
- **Dagoumas A and Kitsios F** (2014) Assessing the impact of the economic crisis on energy poverty in Greece. *Sustainable Cities and Society*, Elsevier 13: 267-278.
- **Healy JD** (2004) *Housing, fuel poverty, and health: a pan-European analysis*. Aldershot: Ashgate.
- **Santamouris M, Kapsis K, Korres D, et al.** (2007) On the relation between the energy and social characteristics of the residential sector. *Energy and Buildings*, Elsevier 39(8): 893-905.
- **Santamouris M, Paravantis JA, Founda D, et al.** (2013) Financial crisis and energy consumption: a household survey in Greece. *Energy and Buildings*, Elsevier 65: 477-487.
- **Sardianou E** (2008) Estimating space heating determinants: An analysis of Greek households. *Energy and Buildings*, Elsevier 40(6): 1084-1093.
- **Walker G and Day R** (2012) Fuel poverty as injustice: Integrating distribution, recognition and procedure in the struggle for affordable warmth. *Energy policy*, Elsevier 49: 69-75.

© Copyright - Athens Social Atlas | Crafted by itis.gr